

Meghívó

Az előadás címe: Benczúr Gyula vallásos képei

Előadó: Dr. Benczúr-Ürmössy Gábor, a festő dédunokája, Budapesten született 1938-ban, és a forradalom után jött ki Németországba. Kémiai szakot végzett Stuttgartban és a münsteri egyetemen doktorált. Kutatással és fejlesztéssel foglalkozott mindvégig a Daimler-Benz és a Volkswagen közös kutatóintézetében Esslingenben. Fő témája az energia tárolása és az elektro-auto-mobil volt. A harmadik generációban ő foglalkozik a festőtől fennmaradt emlékek, adatok és más anyagok megőrzésével és kiértékelésével. 2004-ben kiadta Benczúr Gyula leveleskönyvét.

Benczúr Gyula (1844 – 1920) egyik kiváló történelmi festőnk. Mindenki ismeri a „Vajk megkeresztelését”, „Budavár visszavételét” vagy „Hunyadi László búcsúját”. Arcképei a Monarchia minden fontos közéleti szereplőjét megelevenítik. Sok mitológiai és amorettes képet festett a saját és közönsége szórakoztatására. A hallgatókat meglepheti, hogy munkássága legalább 10%-át vallásos témájú képek alkotják, melyek érthető okokból eddig nem foglalkoztatták külön dolgozatokban a szakértőket. E hiányt szeretnénk pótolni az ERAK tavaszi ülése alkalmával.

Vallásos főművei közé soroljuk a „nemzet oltárképét” (Vajk), a Bazilika képeit és a fasori ev. templom oltárképét. Keletkezésük körülményeit eredeti források alapján követhetjük soron. Különösen izgalmas a Vajk-kép alakulása a pogány magyarokat is megjelenítő vázlatoktól a nagy képig. Bibliai jeleneteiben a festő elárulja magáról, hogy valóban átérzi a történetet és nemcsak megfesthető témát keres (Krisztus az Olajfák hegyén, Noli me tangere).

Közel harminc mű változatokkal és rajzokkal kiegészítve képezi az előadás anyagát, amely nem lép fel művészettörténeti igényrel. A szakmai képzettség nyilvánvaló hiányát ellensúlyozni szeretnénk a felsorolás teljességével, és mások számára nem elérhető családi források felhasználásával.

Előadása rövid összefoglalóját a részvevők rendelkezésére bocsátjuk.

2. Szerdán 2010. június 30.-án 18-órakor, a Bruder Klaus Kirche nagytermében, Stuttgart, Albert-Schäffle-Str. 30.

Előadó: Dr. Ritter Lajos elnökünk

Előadás témája: A modern molekulárbiológia bioetikai problémái

Részletes meghívó a **június 30.-i esténkre** még következik. Ez az előrejelzés csak arra szolgál, hogy ez a dátum is időben betervezhető legyen számotokra.

Baráti üdvözléssel

Trencsényi János, alelnök

Ritter Lajos, elnök

Benczúr Gyula vallásos képei

bevezetés

Benczúr Gyula (1844 – 1920) egyik kiváló történelmi festőnk. Mindenki ismeri a „Vajk megkeresztelését”, „Budavár visszavételét” vagy „Hunyadi László búcsúját”. Arcképei a Monarchia minden fontos közéleti szereplőjét megelevenítik. Sok mitológiai és amorettes képet festett a saját és közönsége szórakoztatására. A hallgatókat meglepheti, hogy munkássága legalább 10%-át vallásos témájú képek alkotják, melyek érthető okokból eddig nem foglalkoztatták külön dolgozatokban a szakértőket. E hiányt szeretnénk pótolni az ERAK tavaszi ülése alkalmával.

Vallásos főművei közé soroljuk a „nemzet oltárképét” (Vajk), a Bazilika képeit és a fasori ev. templom oltárképét. Keletkezésük körülményeit eredeti források alapján követhetjük soron. Különösen izgalmas a Vajk-kép alakulása a pogány magyarokat is megjelenítő vázlatoktól a nagy képig. Bibliai jeleneteiben a festő elárulja magáról, hogy valóban átérzi a történetet és nemcsak megfesthető témát keres (Krisztus az Olajfák hegyén, Noli me tangere).

Közel harminc mű változatokkal és rajzokkal kiegészítve képezi az előadás anyagát, amely nem lép fel művészettörténeti igényrel. A szakmai képzettség nyilvánvaló hiányát ellensúlyozni szeretnénk a felsorolás teljességével, és mások számára nem elérhető családi források felhasználásával.

Előadó: Dr. Benczúr-Ürmössy Gábor, a festő dédunokája. Budapesten született 1938-ban, és a forradalom után jött ki Németországba. Kémiai szakot végzett Stuttgartban és a münsteri egyetemen doktorált. Kutatással és fejlesztéssel foglalkozott mindvégig a Daimler-Benz és a Volkswagen közös kutatóintézetében Esslingenben. Fő témája az energia tárolása és az elektro-automobil volt. A harmadik generációban ő foglalkozik a festőtől fennmaradt emlékek, adatok és más anyagok megőrzésével és kiértékelésével. 2004-ben kiadta Benczúr Gyula leveleskönyvét.

Benczúr Gyula festőművész életrajza

Összeállította Dr. Ritter Lajos

1844 január 28-án született Nyíregyházán. Még gyermekkorában kerül szüleivel Kassára, ahol a két Klimovics oktatja a rajzolás elemeire. Művészeti tanulmányait, a középiskola elvégzése után, 1861-ben kezdi el, kora festőművészetének centrumában Münchenben. Anschütz festőosztályában kiváló eredményeket ér el és az akkor nemesi rangra emelt Karl von Pilothy, a Münchener Szépművészeti Akadémia igazgatója, 1865-ben fölveszi tanítványai közé. Két évvel akadémiai fölvétele előtt kiállítja, a Münchener Kunstverein termeiben, a Kassai Takarékpénztár megrendelésére készült Fidler Károly portréját és a Balatoni halászt. Utóbbival elnyeri a Magyar Kormány ösztöndíját.

1865 és 1869 között Pilothy iskolájában dolgozik, aki segítségét aktívan veszi igénybe, a müncheni Maximilianum falfestményeinek elkészítésében. 1866-ban készül el Hunyadi László búcsúja című festménye, majd 1869-ben a Rákóczy Ferenc elfogatása. Utóbbi Hochenzoller Károly, első román király, vásárolja meg saját magángyűjteményébe. Mindkét alkotása két drámai helyzet csúcán ábrázolja a magyar történelem két vezéralakját, csodálatos színgazdagság tökélyével. 1869-ben, a Magyar Külügyminisztérium pályázatán, három kitűnő festőtársával veszi föl a versenyt: Székely Bertalannal, Lotz Károllyal és Madarász Viktorral. Vajk keresztelésével 1870-ben ő nyeri el a pályázat nagydíját. Tiepolo és Rubens festőtechnikájának hatása, a rokokó csillogó selymeinek fénye, a bársonyok tüzes melege jutnak érvényre a Rákóczy elfogatása fogalmazásának drámai pillanataiban. 1875-ben, párizsi látogatása után, fejezi be a Vajk keresztelését. 1876-ban nagy megtiszteltetés éri: kinevezik a Müncheni Képzőművészeti Akadémia tanárának. Közben velencei útja jelentős hatással van további fejlődésére. Elnyeri Lajos bajor király bizalmát, akinek káprázatos udvarában szívesen látott vendég lesz. 1881-ben születik a Bacchánsnő és a Mályvák között című képe. A felkínált női test csodálatos szépségével ejti ámulatba a gyönyörködő festőművészt. Arcképek, portrék végtelen sorával, ragyogó díszmagyarban, ábrázolja kora arisztokratáit, akik egymással versenyezve halmozzák el megrendeléseikkel. Kevés kortárs művészetét fogadta el a magyar közönség olyan egyértelmű elismeréssel, mint Benczúr Gyuláét. 1882-ben a Bacchánsnő megszerzi szármára a festészeti nagydíjat. Ferenc-József egy évvel később kinevezi a Budapesti Festő-Meseteriskola tanárává. 1886-ban aranyérmét nyer Berlinben és hazájában kitüntetik a Szent-István- Rend Keresztjével. 10 évvel később, 1896-ban, a Magyar Főrendi Ház örökös tagjává választja. 1909-ben a Petőfi Társaság felkéri a halhatatlan költő arcképének megfestésére és hálából tiszteletbeli tagjának választja. 1910-ben a Magyar Tudományos Akadémia is tiszteletbeli tagjai közé választja.

1915-ben születik két nagyméretű képe, a Mátyás király fogadja a pápa követét és a Diadalmas Mátyás király. Utóbbi 1919-ben fejezi be. Csodálatos, elismerésben gazdag élete és működése 1920 július 16-án bekövetkezett halálával fejeződik be Budapesten.

Művészetét fölülmúlhatatlan rajztudás, virtuóz technika és pompa, historizáló, barokkos kompozíció és átélés, realista szemlélet és a plein-air-hez közeledés közérzete jellemzi.

Halála után, Dolány község elöljárói – iránta való tiszteletből – 1927-ben helységüket Benczúrfalvának nevezik el. Tanítványai az ő emlékére megalapítják a „Benczúr Gyula Társaságot” és ez 1921-től a kommunista uralom kezdetéig működött.

Arisztokraták arcképeinek sorozata: Gr. Tisza Kálmán (a kor arcképfestészetének egyik gyöngyszeme), Gr. Károlyi Gyula, Gr. Andrássy Gyula, B. Ötvös József, Gr. Szapáry Géza

Gr. Tisza Lajos, Gr. Károlyi Gyuláné, Gr. Andrássy Gyuláné, Ferenc-József császár és király, Rudolf trónörökös, Ferdinánd bolgár cár és mások

Forrásmunka: a nagy Révai Lexikon

Benczúr Gyula vallásos képei A LÉLEK ÉL¹

Írta Benczúr-Ürmössy Gábor

Benczúr Gyula egyik jól ismert történelmi festőnk. Ha másodszor rákérdezünk, akkor számtalan híresség vagy családtag, ismerős arcképét említjük meg. Kevésbé ismert, hogy vallásos témájú műveket is készített. A hallgatókat meglepheti, hogy munkássága legalább 10%-át vallásos témájú képek alkotják, melyek érthető okokból eddig nem foglalkoztatták külön dolgozatokban a szakértőket. E hiányt szeretnénk pótolni az ERAK tavaszi ülése alkalmával. Benczúr megítélése a rendszerváltás után új színekkel gazdagodott, miután dr. Bellák Gábor, egy kitűnő és még viszonylag fiatal Benczúr-kutatónk modern módszertannal közelíti meg. Stuttgartban is tartott már előadást 1994-ben a Kultúrintézetben egy kis Benczúr-kamarakiállítás alkalmával.

Közel harminc mű változatokkal és rajzokkal kiegészítve képezi az előadás anyagát, amely nem lép fel művészettörténeti igényvel. A szakmai képzettség nyilvánvaló hiányát ellensúlyozni szeretném a felsorolás teljességével, és mások számára nem elérhető családi források felhasználásával.

Vallásos főművei közé soroljuk a „nemzet oltárképét” (Vajk), a Bazilika képeit és a fasori ev. templom oltárképét. Keletkezésük körülményeit eredeti források alapján követhetjük nyomon. Különösen izgalmas a Vajk-kép alakulása a pogány magyarokat is megjelenítő vázlatoktól a nagy képig. Lapozzuk fel egyik megmaradt vázlatkönyvét, és feltűnik egy kis rajz (1. ábra) mellette Rákóczi elfogatásához készült tanulmányok, tehát ezzel bizonyíthatóan az 1869-es évből.

Egy templomi jelenet látható – egy határozott vonal levágja a boltívet, téglalap

1. ábra – „Vajk megkeresztelése” első rajzvázlata,
1869, magántulajdon

2. ábra – „Vajk megkeresztelése” első szépiavázlata, 1869,
Magyar Nemzeti Galéria

¹ A lélek él - a benczúrfalvi mauzóleum felirata

alakú lesz a forma, s ilyen is marad a két kidolgozott vázlaton. Vajk megkeresztelésének első vázlatát látjuk a 2. ábrán barna színekben. Vajk egy medencében áll, egy szerzetes unszolja. Felismerhető Adalbert püspök, a fejedelmi pár és dühödt pogány magyarok.

A következő vázlatkönyvben (70-72-es anyaggal) a színes díjnyertes kép ceruzarajzát találjuk, amely teljesen megegyezik a festménnyel. A kép sokkal lendületesebb, mint elődje, kivált a pogány magyarok ábrázolása.

3. ábra - „Vajk megkeresztelése”, (olajvázlat), 1870, MNG

Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter 1869-ben egy pályázatot hirdetett meg előre kijelölt témákkal a magyar történelemből (Szt. István, Nagy Lajos, Bethlen Gábor). Az első díjat Benczúr nyeri el Madarász Viktor és Lotz Károly előtt, Székely Bertalant nem méltatják, mert kész művel pályázik. Benczúr hamarosan levelet kap bátyjától Kassáról:

„Azon nézetben lévén, hogy műveid bírálata érdekel, a következő sorokban közlöm veled szó szerint azon criticát, mely az „Ungarischer Lloyd” május 24-iki számában a többiek közt megjelent; u.m.

<A legügyesebb kezű, technikailag a legfürgébb ismét az ifjú Piloty-tanítvány, Benczúr lett; - munkája, a Szent István megkeresztelése mutat ugyan kompozíciós fogyatékokat, s ebben a stádiumban nagybani kivitelezését nem ajánlhatjuk; ellenben magában a vázlatos ábrázolásban is ott a briliáns festési bravúr, igen figyelemreméltó! S néhol a szín jeleskedéseire is felfigyelünk, tegyük is, érdeme szerint a dolognak. – A feladat festői megoldásával járhatott volna a pogány képtartalmak hatásos ütköztetése az újdont bevezetett vallás egyházi ceremóniájával, jellemzőül. Benczúr ezeket az esélyeket is helyesen ismerte fel, csak keze munkája nyomán két, túlságosan is önálló csoportalakzat alakult, ami a kompozíció egységét megtörte az összekötő, ehhez elegendőképp jelentékeny központi-közvetítő motívum híján>.

Ennyit a te képedről, vajjon, helyes a bírálat, vagy nem, azt meg nem ítélnék, mivel a képet nem láttam, 's művész sem vagyok. Annyi bizonyos, hogy ezen hivatolt lap bíráló műítésze legjobbnak mondja a Székely képét, mely a feladott témáktól eltérőleg készült, a mennyiben a művész röpte nem volt korlátozva”. (Az idézet Tandori Dezső fordítása)

Benczúr 1871-ben levélváltásban meg-egyezik Eötvös utódjával, Pauler Tivadarral a kép kivitelezésében (alku után 3000 Ft-ért) féléletnagyságban, kétévi munkaidőt kérve. Paulert a híresebb Trefort Ágoston váltja, s vele is levelet vált ismeretlen tartalommal (esetleg a méret, vagy a változások?) 1872 végén elkezdí festeni a nagy képet, számos tanulmány után (a püspök alakja az említett vázlatkönyvből pár oldallal tovább). Egyik levelében ezt írja haza: *Mint a bolond állok a vászon előtt és nem tudom, hogy hol a hiba.* A kép 1875-re készült el másfél élelnagyságban (4. ábra), és óriási sikert aratott, a művész harminc éves. Mindmáig folyik a vita, hogy miért változtatott ennyit a kompozíción. A rosszmájúak azt mondták, hogy behódolt a feudál-burzsoa rendszernek, a Habsburgoknak, stb. Rózsa Gyula, Bellák egyik tanára írja 2001-ben:

4. ábra - „Vajk megkeresztelése”, 1875, MNG

Huszonévesen maga is a nemzeti múlton, Hunyadi Lászlón és Rákóczin borongott, a kiegyezés után hamar rájött, hogy nem mindennapi képességeit szolidabb és jövedelmezőbb témákra hasznosíthatja. Mire a Vajk megkeresztelése-vázlatokból, ezekből a heveskedő, ifjúkori kuruckodásokból pályadíjnyertes római katolikus kegykép és dinasztiahű hódolat lett, öt év alatt, 1870 és 75 között megszületett a kor tökéletes hivatalos festője.

Még most is egy tavaly ősszel megjelent könyvben az MNG egy munkatársa így ír:

A mű végleges kialakítása a hetvenes években lezajló ideológiai változások látványos dokumentuma, és mint ilyen a szakirodalom kedvenc példája erre... Az ellenzékiiség lefoszott róla, és a Nyugat előtti meghajlássá módosult, az erőteljes ifjú férfi formájában megjelenő Vajk megalázkodik, hogy felemeltessék, és az előtte góggal felmagasodó III. Ottó császár oly elképesztően német, hogy az korábban magyar képen elképzelhetetlen lett volna.

Bellák Gábor jól látja, hogy a dramatizált témakezelésről a lenyűgözően prezentált látvány irányába lépett és professzorától, Piloty-tól önállóvá vált. Ez volt saját törekvése

5. ábra -- „Vajk megkeresztelése” (tusrajz), 1880, MNG

tartják a szentkoronát. Meg vagyok győződve, hogy Tanár úr mesteri keze ezen hozzáadást igen szépen illesztette bele a csoportosításba. Ezen hozzáadás által azonban a kép szentképpé változik át, s mint ilyen confessionális jelleget ölt. Mint hogy pedig a mi társulatunknak ily jellegtől óvakodnia kell – mert tagjaink a legkülönbözőbb felekezetűek; minthogy továbbá tagjainknak Tanár úr képével egy nemzeti történeti képet ígértünk adni, igen óhajtandó lenne, ha tisztelt Tanár úr az angyalokat a koronával rajzából elhagyni, illetőleg törölni szíveskednék. Ezen óhajt osztja Ipolyi Arnold Ő Excellenciája is, kivel a dolgot a napokban Szent K...veten megbeszéltem.

Azon reményben, hogy tisztelt Tanár úr kérésünket – ha csak lehet – teljesíteni szíveskend, maradok kiváló tisztelettel hív szolgája

Perlaky Kálmán, az országos magyar Képzőművészeti Társulat igazgatója”

és véleménye, mint egy leveléből tudjuk. Ha meg akarta lepni a közönséget, az jól sikerült. Szerintem addig desztillálta a témát magában két évig, amíg meglátta a vásznon. Az óriási képet (3,6x2,45m) bizonyára a megrendelővel folytatott új megegyezés után festette meg. A jelenet maga lehet, hogy így játszódott le, alapja az István-legendák és krónikák. Egy keresztelési jeleneten szokatlan harci eszközök közül azonosítható a Bécsben őrzött császári ceremónia-kard és talán Attila kardja, mely az Árpád-ház kincse volt. A pajzs szimbolizmusát értjük.

És még egy meglepetés: 1880-ban hazaküldte e tusrajzot megrendelésre sokszorosítás céljából (5. ábra). Most igazi oltárkép lett és széles körben elterjedt, holott csak a felső ívet helyezte rá. Még ma is mosolygunk a következő kérésen az alanti levélben:

„Igen tisztelt Tanár Úr!

Telepy Károly barátomtól hallom, hogy Szent István keresztelésének rajzát már majdnem teljesen elkészíteni méltóztatott, és hogy az igen sikerült. Hallom azonban azt is, hogy Szent István fölé – nemzeti múzeumunkban levő eredetitől eltérőleg – angyalokat méltóztatott alkalmazni, kik lebegve

6. ábra- „Szt. István felajánlja a koronát Máriának” - (négy) olajvázlat, 1887-1906

A Bazilika, vagy Lipótvárosi templom oltárképe szokatlan hosszú ideig, 20 éven át foglalkoztatta. A templom maga vagy 50 évig épült, közben a kupola összedőlt és az építkezés sokáig szünetelt. Négy változat után végre elkészült a végleges megoldás és 1906-ban utolsó díszként került a csak magyar művészek által alkotott művek közé. Az első vázlatokon Péter és Pál apostolokat is ábrázolta, a színes vázlat (6. ábra) különösen megnyerő, nem vallott volna szégyent vele mai ízlésünk szerint. Számos rajzvázlatban is kereste a helyes mozdulatokat. A főoltár mögött egy István-szobor áll, a kép a jobb oldalon egy szép oltár keretében kapott helyet (7. ábra), egyszerűen gyönyörű, itt is leegyszerűsítve a főszereplőkre.

7. ábra - „Szent István felajánlja a koronát Máriának“, 1906, Szt. István bazilika

8. ábra - „Donna nobis pacem“ Szt. István bazilika

Kissé irritál, hogy a felállított tábla a jelenetet 1038 augusztusára teszi, hiszen csak egy egyházi szertartásról lehet szó. István király pár héten belül meghalt.

Már évekkel hamarabb 1899-re elkészítette a szentély fölötti cikkelyek mozaik-képeit a cinquecento stílusában. Öt kis vázlatot, öt nagy színes vázlatot és ugyanannyi kész festményt alkotott, melyek Velencében, Murano szigetén lettek átültetve mozaikba. Benczúr is oda utazott és ellenőrizte a munkát. A mise 5 része van ábrázolva, balról Kyrie eleyson, Gloria, Sacramentum (Credo), Dona nobis pecem (8. ábra), Deo gracias. Egyesek kifogásolták, hogy az angyalok üres hüvelyek, de szerintem feltétlenül passzolnak az architektúrához.

9. ábra - A fasori ev. templom oltárképe, „Napkeleti bölcsek”, 1913

A fasori evangélikus templom rövid idő alatt már 1905-re felépült (Pecz Samu), de oltárképe csak 1913-ra készült el (9. ábra). A Napkeleti Bölcsek madonnája egy egyszerű, fénykoszorú nélküli, valódi protestáns madonna. Színei életben is gyönyörűek, de hogy Menyhértén magyar ruha lenne, mint egyesek állítják, az inkább megkérdőjelezhető. A jelenetet már százszor ábrázolták a legkülönbözőbb módon, ez az ő egyéni és jellemző felfogása. (A diskurzus folyamán Gémes István megerősítette a feltevést, hogy az térdelő Menyhért jellegzetesen magyar, s rámutatott, hogy a fény kizárólag a gyermek Jézusból árad).

Még egyszer festett egy oltárképet, és ez már krimyszerű. A nyíregyházi ág. evangélikus templom is kért egy képet, s Benczúr meg is ígérte, mert ott keresztelték meg, de csak ígéret maradt. A családi Benczúr-album egyik

fotója mutatja a „Patrona Hungariae”-t a festőállványon, mögötte kikandikál Erzsébet királyné képe orosz agárral (1909). A színes kép a nyíregyházi múzeumban van, és ők és az irodalom is helytelenül jóval későbbre, 1920-ra teszik (10. ábra). Könnyen látható, hogy a két kép nem azonos, az elsőn Mária sokkal szebb. A történet azzal folytatódik, hogy megfesti Albrecht főherceg (1897-ben született) első áldozását a motívum felhasználásával. Az angyal előlép a képből az új szereplők közé. Úgy látszik, hogy belátta, hogy az angyal eltakarja a jelenetet, és a változaton hátrább lépteti, majd a végleges képen még jobban elhelyezi. Az első két kép az albumból származik, a harmadik a nyíregyházi múzeumban van. A háttér megegyezik, talán csak átfestette? E sorozat festményei már nem érik el szívünket, a Mária-téma már nem érdekelt igazán.

Ide illik saját véleménye, melyet fia jegyzett fel apjáról írt életrajzában:

„Egy hölgy egy ízben kérdezte a mestertől, vajjon felesége nem e féltékeny, ha ő szép nő képmását festi, nem e fél, hogy beleszeret a modelljébe. Benczúr így felelt: feleségem nem féltékeny, sokkal okosabb asszony annál. Egyébként valóban mindig beleszeretek modelljeimbe, legyen az akár szép fiatal nő, akár idős hölgy, sőt akár férfi, tárgy vagy virág. Másképp nem tudom őket jól megfesteni. Ha egyházi, katolikus témát festek, hivatalosan ág. evangélikus létemre olyan katolikus vagyok munka közben, mint a leghithűbb pápista. Csak úgy lehet valóban jól alkotni“.

Szervesen ide tartozik még egy megrendelése 1883-ból hazatérése után. Pauler Tivadar, akkor már a Tudományos Akadémia másodelnöke írja, hogy a kiküldött bizottság örömmel vette, hogy Benczúr kész megfesteni a tervezett magyar irodalomtörténeti ciklus első képét, amint Szent István fiának az intelmek könyvét átnyújtja, környezve Szent Gellért és a szerzetes tanítók által, a háttér homályában a nemzeti pogánykor lantosaival.

10. ábra - „Patrona Hungariae”, 1910-12, Nyíregyháza

A kép sajnos nem készült el, csak barna vázlatban maradt. Három magyar szentet ábrázolt volna, együtt lettek 1083-ban szenté avatva. Az intelmek könyve egyházalapítási szempontból jelentős, több része e témával foglalkozik.

A hivatalos, nagy nyilvánosságot célzó vallásos festményei sora ezzel lezárható. További témái közül ezúttal elhagyjuk számos, vagy inkább számtalan mitológiai jelenetét, s csak a Bibliából vett kompozíciókat nézzük át. A jelenetek természetesen ismertek, sokan megfestették őket. Mária Magdaléna titokzatos alakja felkeltette kíváncsiságát (ma is így van). Az első képet nagyon dicsérték (11. ábra), kár, hogy nincs itt színes formájában. Benczúrnak szenvedélye és erőssége volt a kompozíció, az alakok viszonya egymáshoz és különösen a mozdulatok és kézmozdulatok ábrázolása.

11. ábra - „Krisztus és Magdolna”, 1904, MNG

12. ábra - „Krisztus az Olajfák hegyén“, 1919

A prófétát még élteben megfestette a pusztában 1894-ben, de többet nem tudunk róla. A Strauss-opera 1905-ben íródott.

A müncheni Madonna Van Dyke után egy példa arra, hogy a mű-szakértő munkája sem könnyű. Bellák elismeri eredetinek ezt a képet, holott nincs semmi írásbeli említés róla. Nekem az ecsetkezelés és a kéz rajza is idegen. Ha Benczúr fest egy Madonnát, akkor ilyen: (14. ábra). A nyulat a kis János hozza, a kép igen népszerű lett. Itt nincs kétely, a leánya is lekopírozta.

13. ábra - „Noli me tangere“, 1917,

A következő kép felfedezése véletlenül múlt: egy gyenge fotó felirat nélkül és egy magánlistás említés (Aki köztetek bűn nélkül való...) összeilleszkedett. Krisztus az Olajfák hegyén (12. ábra) élete és a világháború végén 1919-ben kelt. Krisztus egy pillanatra elgyengül és leroskad. Nem kell senkinek magyarázni. Elég rossz állapotban van, holott az MNG tulajdona.

Mégegyszer a kiváltságos Mária Magdaléna és a Megváltó kertész szerszámmal (13. ábra). Noli me tangere – ne érints meg – vagy talán helyesebben – engedj el – mert még nem mentem fel Atyámhoz. Egy sokszor megfestett jelenet, de büszkén elismerhetjük, hogy magyarul is fennkölt. Szeretném színesben látni, a családnál maradt egy kis barna vázlat. A következő festmény 1918-ból szintén borús hangulatú: Salome anyjával, azaz Heródes feleségével, aki Keresztelő Szt. János vesztét követelte.

14. ábra - „Nyulas Madonna”, 1910, Nyíregyháza

Ádám és Éva-tervét nem dolgozta ki, de Éva rajza igen sikerült (15. ábra).

A magyar mitológiából is merített témát: a turul mondát Anonymus feljegyzésében. Emese álma, vagy Emese és a sas. Álmos fejedelem anyja volt. Száz évvel ezelőtt festette meg vázlatosan, nem rágalmazták hungarizmussal.

15. ábra - “Ádám és Éva”, rajz és vázlat, 1907, MNG

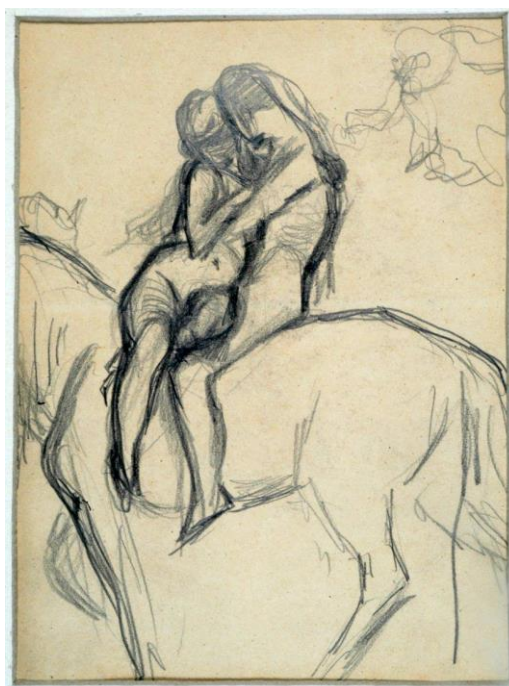

16. ábra - „Barátok“, 1874, Debrecen

Négy főpap arcképét is elkészítette, Ipolyi Arnold püspök a Képzőművészeti Társaság befolyásos tagja volt. Samassa bíboros egri érsek képét dicsérték. Minket jobban érdekel a „Furcsa szent”. Hock János pap egy barátja érdekében 1896-ban felkereste, hogy elérje, hogy ezen férfi bejusson egy kiállításra. A kép rossz volt és a zsűri leszavazta. Erre Hock megint megjelent, és megfenyegette, hogy a sajtó útján tönkre fogja tenni. Óriási vita indult a sajtóban, mely igen ártott a Mesteriskola hírnevének. Egy könyve is megjelent (Művészi reform). A tárgy maga talán nem volt érdektelen, de szerzője minden szakértelem nélkül fércelt össze kávéházi bölcsességeket. Benczúr szóban nem foglalt állást, hanem megfestette Lucifer pózban, amellyel nagy port vert fel.

A „Barátok” egy korai müncheni képe (16. ábra). A két szerzetes eltérő lénye fantasztikusan kivehető az ábrázolásból.

Említeni szeretném még Tüzes Gábor alakját a Budavár visszavételéből, amint egy keresztet mutat fel egy török fogolynak. Tüzes Gábor olthatatlan tüzet talált fel, alkalmazták az ostromnál. A nagyszabású Mátyás-ciklusból, melyet a Hunyadi-terembe szántak, csak két nagy kép készült el a nyolcból, egyik címe: Mátyás fogadja a pápa követeit. A kép baloldalán saját képmását festette meg, az udvari bolond alakja lett ex librisze. A Sphinx alapzatán az örök

17. ábra - Tanulmány
„Vissza a paradicsomba”, MNG

kérdést olvashatjuk – honnan, hová, miért? Ritka, vagy talán egyetlen fotóját láthatjuk a kép festése közben. Mint a legtöbb művész, nem szerette műteremtőit elárulni.

Engedjék meg, hogy a bemutató végére érve kissé tágabban értelmezzem a vallásos kép fogalmát, és két kedves, kedvenc képet vetítsem ki. A rajzon egy szerelmespár bandukol lovon, mintha letörten (17. ábra). A megfestett kép címe „Vissza a paradicsomba”, mint a kövön is látható. A téma sokáig foglalkoztatta, 1917-re készült el. A Szépművészeti Múzeum leltárosa a „Nászmenet” címet adta neki az ötvenes években. Ámorok és pánok vezetik a menetet egy erdő szélére, mögötte az elvesztett paradicsom. Csak a szerelem és a művészet képesek visszavezetni az emberiséget. A kellékekkel - mint a pegazus és a lant - mindenki számára érthetően kifejezte.

A „Hypnos” vagy „Az álom” utolsó kompozíciója, 1920-ban fejezte be Dolányban, de a lehajló angyalt még Münchenből hozta magával. A függöny a festészetben hagyományosan az álom és az ébrenlét, az élet és a halál határát jelzi. A mitológia szárnyas istene mákvirággal a kezében álmot hint az asszony és gyermeke szemére. Minden vonal hibátlan, minden szín erőteljes, mint fiatal korában. Szébbet nem tudok mutatni, kivétve hagyom a képet és megköszönöm szíves figyelmüket.

19. ábra - „Hypnos” (álom), 1920

A fontosabb források

Telepy Katalin: Benczúr, Nyíregyháza 1963
 ifj. Benczúr Gyula: Benczúr Gyula életrajza, kézirat 1946
 Bellák Gábor: Benczúr, Corvina 2001
 Bellák Gábor, Benczúr-Ürmösy Gábor: Drága Linám! Benczúr Gyula leveleskönyve 1861-1892, Széphalom könyvműhely, Budapest 2004
 Szvoboda Dománszky Gabriella: Benczúr Gyula, Kossuth, 2009

Az előadáson vetített képek listája

- „Vajk megkeresztelése“ első rajzvázlata, 1869, magántulajdon
- „Vajk megkeresztelése“ első szépiavázlata, 1869, Magyar Nemzeti Galéria
- „Vajk megkeresztelése“ második rajzvázlata, 1870, m.t.
- „Vajk megkeresztelése“, (olajvázlat), 1870, MNG
- Tanulmányok a nagy képhez, 1871-72, m.t.
- „Vajk megkeresztelése“, 1875, MNG
- Olajvázlat a nagy képhez, MNG
- „Vajk megkeresztelése“ (tusrajz), 1880, MNG
- „Önarckép“ (tusrajz), 1882, MNG
- „Isten nevében“, sajátkezű életrajza első lapja, 1893, m.t.
- „Szent István felajánlja a koronát Máriának“, négy olajvázlat, 1887-1906
- Négy rajzvázlat az előbbi képekhez, MNG
- „Szent István felajánlja a koronát Máriának“, 1906, Szt. István bazilika
- A Szent István bazilika szentélye, 1899
- „Donna nobis pacem“ Szt. István bazilika
- „Gloria in excelsis Deo“ és „Deo gracias“, Szt. István bazilika
- „Gloria“, részlet
- A fasori ev. templom oltárképe, „Napkeleti bölcsek“, 1913
- „Patrona Hungariae“, 1910-12, két változat, lappang, ill. Nyíregyháza
- „Albrecht első áldozása“, 1911-12, lappang, ill. Nyíregyháza
- „Szent István oktatja fiát, Imre herceget“, 1883, MNG
- „Krisztus és Magdolna“, 1904, MNG
- „Aki köztetek bűn nélkül való...“, 1918 k., m.t.
- „Krisztus az Olajfák hegyén“, 1919
- „Noli me tangere“, 1917, m.t.
- „Salome“, 1918, m.t.
- Madonna van Dyke után, 1870 k., m.t.
- „Nyulas Madonna“, 1910, Nyíregyháza
- „Ádám és Éva“, rajz és vázlat, 1907, MNG
- „Emese és a sas“ (Emese álma), 1910 k., lappang
- „Ipolyi Arnold“ püspök, 1892, MNG
- „Samassa József“ bíboros, egri érsek, 1906, Eger
- „Furcsa szent“ (Hock János), 1900 k., MNG
- „Barátok“, 1874, Debrecen
- Tüzes Gábor“ (részlet a Budavár visszafoglalásából), 1896, MNG
- „Mátyás fogadja a pápa követeit“, 1915, MNG
- Részlet önmásával, udvari bolonddal és Benczúr ex libris-e
- Benczúr Gyula festi a Mátyás-képet, fénykép, m.t.
- Tanulmány „Vissza a paradicsomba“, MNG
- „Vissza a paradicsomba“, 1917, MNG
- „Hypnos“ (álom), 1920, m.t.

(Előadás az Erasmus-Akadémia ülésém, Stuttgart, 2010 ápr. 28.)

Dr. Ritter Lajos: Záróbeszéd Dr. Benczúr-Ürmössy Gábor előadásához.

Úgy érzem, mindannyian egyetértünk abban, hogy mai találkozásunk gyönyörködést, mélységes esztétikai élményt tartogatott számunkra!

A hazai festőművészet egyik legkiválóbb képviselőjének – egy tematikai körhöz tartozó – remekművei, mélyenszántó nyomokat hagytak világunkban. Ezekkel a szuggesztív energiát sugárzó képekkel, Gábornak sikerült fölelevenítenie, művészettörténeti tanulmányaink során már többször átélt, megrázó élményeinket, a történeti múlt visszajáró emlékeit. A látási élmény színes valósága érzelmi tartalommal telítődik, és lelkivilágunk értékeivé magasztosul.

Ezt a felsőbbrendű szellemi- és lelki ajándékot köszönjük most valamennyien Gábornak, baráti elismeréssel, mai előadásáért!

Mai ülésünket ezzel bezártnak nyilvánítom!

Stuttgart, 2010 június 2., Boronás Barna jegyző